

Menukaart voedseducatie Delft, Rijswijk, Pijnacker-Nootdorp, Lansingerland

Iedereen voedselwijs!

Wilt u als school, leerkracht of pedagogisch medewerker aan de slag met voedseducatie? Hier vindt u meer informatie over de thema's en het aanbod van activiteiten in Delft, Rijswijk, Pijnacker-Nootdorp, Lansingerland. Gemeente Delft is een JOGG gemeente en samen met verschillende partijen en organisaties wordt er gewerkt aan het structureel gezonder maken van de leefomgeving voor de Delftse jeugd.

provincie
ZUID
HOLLAND

JONG
LEREN
ETEN

GEZONDE
SCHOOL

JOGG
Delft

De Papaver
Duurzaamheidscentrum Delft

GGD
Haaglanden

Voedseleducatie - een praktische aanpak

Goed voor jezelf zorgen, voor de ander en voor je omgeving; dat komt allemaal samen in leren over voeding en voedsel. Voedseleducatie verbindt gezondheidseducatie en natuur- en milieueducatie (NME) met elkaar. Het onderwerp biedt een rijke leeromgeving waarin kinderen kennis en vaardigheden verwerven en waarden ontwikkelen die ze al snel zelf kunnen toepassen. Voedseleducatie is bij voorkeur praktisch en ervaringsgericht. Want door zelf te doen en samen te werken wordt theoretische kennis via hoofd, hart en handen pas echt verankerd in de leefwereld van het kind. Zowel school als kinderopvangorganisatie kunnen daarin een belangrijke rol vervullen.

Het landelijk impulsprogramma [Jong Leren Eten](#) werkt daarom met GGD's, JOGG, lokale NME-organisaties en tal van anderen samen, om voor alle kinderen dichtbij huis en school een goed aanbod van educatieve en ervaringsgerichte activiteiten over voedsel te realiseren. Er is al veel, maar hoe vind je daarin je weg? Dit overzicht kan daarbij helpen.

5 invalshoeken

Gezonde en duurzame voeding gaat over:

- Smaak
- Gezondheid
- Voedselproductie
- Bewust kiezen
- Voedselbereiding

We adviseren om tijdens het opgroeien van kinderen aan alle onderwerpen aandacht te besteden. Daarbij kun je het aanbod in deze gids gebruiken. Via de links kom je direct op websites waar je over deze activiteiten meer informatie vindt.

Kwaliteitsborging

De lesmaterialen en activiteiten uit dit aanbod voldoen aan een aantal basiscriteria die door Jong Leren Eten zijn vastgesteld en worden jaarlijks geëvalueerd. Jong Leren Eten streeft naar structurele verankering van voedingseducatie in het schoolbeleid en lesprogramma. Onderwijsinhoudelijk haakt Jong Leren Eten aan bij het [Leerplankader Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl](#), thema Voeding van het Nationaal Expertisecentrum voor Leerplanontwikkeling (de SLO).

Financiering & kosten

Alle genoemde activiteiten hebben een eigen kostenplaatje. Je vindt hierover meer informatie op de gelinkte website.

Subsidie Jong Leren Eten

Voor ervaringsgerichte activiteiten, zoals moestuin- of kooklessen of een bezoek aan een boerenbedrijf kun je eventueel een [subsidie](#) aanvragen via het programma Jong Leren Eten. Deze subsidie wordt voor het onderwijs opengesteld tussen 1 en 31 september. Voor de kinderopvang zijn er meerdere rondes per jaar.

Toelichting

Een effectieve aanpak om aandacht aan voedsel te geven ziet er als volgt uit:

- Ga voor het Vignet Voeding van Gezonde School of werk volgens de aanpak Gezonde Kinderopvang.
- Zoek daarbij een educatief/activiteitenprogramma waarmee je de komende jaren in alle groepen aan de slag kunt, zoals Smaaklessen en EU-Schoolfruit voor het basisonderwijs en Smakelijke Moestuin voor de kinderopvang of Smaakplezier voor de BSO;
- Vul dit programma verder in met ervaringsgerichte activiteiten, zoals Moestuiniëren, Boerderijbezoek en Proeven & Koken. Voor een kennismaking daarmee is de subsidieregeling Jong Leren Eten beschikbaar.

Zo bouwen we samen aan brede betrokkenheid van kinderen bij gezonde en duurzame voeding!

smaak

gezondheid

voedselproductie

bewust kiezen

voedselbereiding

Stappen	Activiteit	Thema's
Beleid	Gezonde school/kinderopvang	
Structureel educatief programma	Bijvoorbeeld Smaaklessen	
Aanvullende activiteiten in de gemeente	Moestuiniëren	
	Boerderijbezoek	
	Proeven en koken	
	Rondom voedsel	

Thema's

Educatie over gezond en duurzaam voedsel omvat een rijkdom aan onderwerpen, geklusterd in 5 invalshoeken die terugkomen in de aangeboden activiteiten:

Smaak

Wat is je smaak? Welke zintuigen heb je? Durf je nieuwe soorten eten te proeven? Smaak is voor kinderen een interessante ingang om met het thema voeding aan de slag te gaan. Onderwerpen binnen het thema Smaak zijn bijvoorbeeld: Praten over wat smaak is, wat je smaak beïnvloedt en over verschil in smaken. Proeven met alle zintuigen. Proeven van nieuwe producten. Zo breiden kinderen hun smaakpalet uit. Ook culturele aspecten van smaak kunnen aan de orde komen.

Gezondheid

Waarom heb je eten en drinken nodig? Waarom heeft je lijf meer aan fruit, groente en brood dan aan chips en roze koeken?

Bij Gezonde Voeding gaat het bijvoorbeeld over de Schijf van Vijf (van het Voedingscentrum). Ook leren kinderen over de verhouding tussen eten en bewegen (de energiebalans). Ze leren dat je door te eten energie binnenkrijgt en dat je dit verbruikt door te bewegen. Kinderen leren dat de energie die je eet en de energie die je verbruikt met elkaar in balans moeten zijn.

Voedselproductie

Welke weg heeft je eten afgelegd voor het op je bord kwam? Hoe zit het met eten en duurzaamheid? Bij het thema Voedselproductie gaat het om onderwerpen zoals de oorsprong van voedsel en voedselproductie, voedselbewerking en duurzaamheid. Kinderen leren onder andere dat er verschillende manieren zijn om eten te produceren en wat de voor- en nadelen zijn. Ook leren kinderen over dierenwelzijn en over het onderwerp Fairtrade.

Bewust kiezen

Wat kun je in de winkel kopen? Wat staat er op het etiket? Welke invloed heeft jouw voedsel op de aarde? En welke keuzes kun je maken? Bij dit thema worden leerlingen zich bewust dat er keuzes te maken zijn bij het kopen en bereiden van voedsel. Kinderen leren bijvoorbeeld te analyseren wat er precies in een product zit en hoe je voorkomt dat je eten verspilt. Ook is er expliciet aandacht voor de invloed van ons voedsel op de aarde. Denk aan afwegingen rondom wel of geen dierlijke producten, biologisch voedsel, producten van ver of dichtbij.

Voedselbereiding

Hoe maak je een gezonde, lekkere lunch? Hoe lees je een recept? Welke sociale vaardigheden horen er bij samen eten? Bij dit thema gaan kinderen zoveel mogelijk praktisch aan de slag met het bereiden van voedsel. Ze leren bijvoorbeeld een recept lezen en aanpassen en diverse kook- en baktechnieken. Ook kan aandacht worden besteed aan de sociale kant, zoals tafelmanieren.

Gezonde school

Gezond eten en drinken is voor alle kinderen belangrijk. Via gezonde voeding (basisvoeding) krijgen kinderen voedingsstoffen binnen die van belang zijn voor een gezonde groei en ontwikkeling. Kinderen brengen een groot gedeelte van de dag door op school. Daarom streven we ernaar dat op scholen gezond wordt gegeten en gedronken. Het programma Gezonde School stimuleert scholen om structureel en planmatig te werken aan een gezonde leefstijl op school.

Voeding is een van de 8 thema's binnen Gezonde School. Het programma beschrijft [vier pijlers](#) om samen met ouders en kinderen te werken aan gezond voedingsbeleid. Wie voldoet aan de eisen, kan het Vignet Gezonde School – thema Voeding ontvangen. Dat is een kwaliteitskeurmerk voor scholen die werken aan het verbeteren van de gezondheid van hun leerlingen. Eén van de pijlers van de Gezonde School is het invoeren van structurele aandacht voor voedseducatie in het lesprogramma. De volgende invalshoeken moeten hierin in ieder geval aan bod komen:

 Gezondheid

 Bewust kiezen

Aanbevolen effectieve lesprogramma's voor PO zijn de [Smaaklessen](#) via lesportaal Chef! Of te bestellen via het Voedingscentrum. Voor het VO is dit [Weet wat je eet](#), maar u kunt ook uw eigen programma samenstellen en voorleggen ter goedkeuring. Daarbij kunt u natuurlijk dit overzicht van voedseducatie goed benutten!

Advisering Gezonde School

Scholen kunnen in het voorjaar ondersteuning aanvragen via het [Ondersteuningsaanbod Gezonde School](#). Houd de data van de inschrijvingsperiode in de gaten! Ondersteuning houdt in:

- advisering van de adviseur [Gezonde School van de GGD Haaglanden](#)
- een geldbedrag van € 3.000,- per school voor taakuren of activiteiten in dit kader;
- (verplichte) scholing voor de Gezonde School coördinator van school.

Meer informatie over de Gezonde School in Den Haag vindt u op de website van de [GGD Haaglanden](#).

Gezonde Kinderopvang en BSO

Voor de kinderopvang en buitenschoolse opvang zijn er vergelijkbare programma's die u kunnen ondersteunen bij het structureel inbouwen van aandacht voor gezonde voeding in de organisatie. Neem eens een kijkje op www.gezondekinderopvang.nl. Er is een speciale training om dit onderwerp in de organisatie verder te ontwikkelen.

En ook hier geldt: jong geleerd is oud gedaan! Veel van de activiteiten die in dit overzicht worden aangeboden zijn ook toepasbaar voor de kinderopvang (moestuintjes, smaakactiviteiten) en de buitenschoolse opvang (boerderijbezoek, kookworkshops enz.)! Daarvoor kunt u subsidie aanvragen via www.jonglereneten.nl.

JOGG Delft

Lekker in je vel zitten door voldoende bewegen, gezond eten en drinken. Dat is soms makkelijker gezegd dan gedaan; reden waarom de gemeente Delft het belangrijk vindt om de inwoners daarin te ondersteunen. De JOGG-aanpak is een lokale, integrale en duurzame aanpak rondom kinderen, hun ouders/verzorgers en de omgeving, waarin een gezonde leefomgeving en gezonde leefstijl centraal staat. De JOGG-regisseur zorgt voor meer draagvlak in de lokale politiek, het bevorderen van publiek-private samenwerkingen en het creëren van een gezondheidsnetwerk. Samen met diverse maatschappelijke partners zet de JOGG-regisseur zich dagelijks in om op duurzame wijze de leefomgeving van kinderen en jongeren gezonder te maken. De aanpak is gericht op alle omgevingen waarin het kind zich bevindt, dit zijn o.a. scholen en kinderdagverblijven. Daarnaast richt de regisseur zich op de Gezondere Sportkantine en is er aandacht voor de Gezonde Werkvloer.

Heeft u vragen over de Gezonde School of wilt u begeleiding? Stuur dan een mail naar gezondeschool@ggdhaaglanden.nl

JOGG Delft Regisseur
Annemarie Buitenhuis-Spruijt
joggdelft@haaglandenbeweegt.nl

Smaaklessen

Smaaklessen is hét effectieve lesprogramma over eten en smaak voor kinderen op de basisschool. Met Smaaklessen wordt de nieuwsgierigheid en interesse van kinderen naar gezond en duurzaam eten opgewekt. Voor de buitenschoolse opvang is er de map Smaakplezier, met tal van activiteitsuggesties over voedsel en voeding!

Inhoud

De volgende thema's komen in het programma Smaaklessen aan bod:

- Smaak
- Gezondheid
- Voedselproductie
- Bewust kiezen
- Voedselbereiding

Lesmethode

Het lesmateriaal bestaat uit een leraren-handleiding, 9 lessen voor groep 1/2, 5 lessen per groep voor groep 3 t/m 8 en kopieerbladen. Daarnaast is er ook een online digibordmodule. Alles is volledig uitgewerkt zodat u zo snel mogelijk aan de slag kunt. De lessen duren gemiddeld 60 minuten per les. Het lesmateriaal is gratis te downloaden via smaaklessen.nl.

Er zijn verschillende manieren om Smaaklessen in te zetten:

- Project: Verdeel de lessen over de dagen van de projectperiode.
- Verspreid over het schooljaar: Maak van tevoren een planning, zodat alle lessen aan bod komen.
- In koppeling met andere lesmethoden.

Chef!

[Chef!](#) is het gratis online lesportaal met alle lessen en activiteiten van Smaaklessen en EU-Schoolfruit. In Chef! kan je flexibel en op maat aan de slag met voedsel educatie op school. De interactieve lessen worden via het digibord gegeven.

Smaakleskist

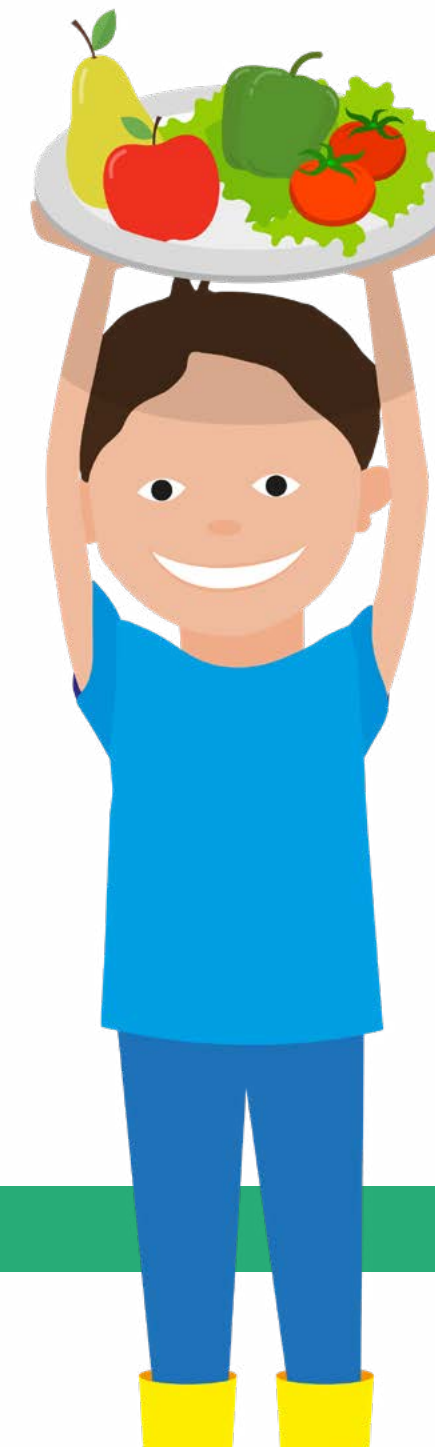
In de Smaakleskist zit de lesmap met het lesmateriaal en alle keukenmaterialen die u kunt gebruiken tijdens het geven van Smaaklessen. U kunt deze lenen bij Duurzaamheidscentrum de Papaver via een reservering. U kunt ook de lesmap (€75,-) of een Smaakleskist (€300,-) kopen via www.smaaklessen.nl. Daar is ook uitgebreidere informatie te vinden over het programma.

Bij Smaaklessen hoort écht zien, ruiken, voelen en proeven van eten. Dit betekent dat u voor vrijwel alle lessen een aantal echte voedingsmiddelen nodig heeft, die u zelf kunt aanschaffen. Of combineer of vervang een smaakles door een gastles van een aanbieder in de regio.

Smaakmissie's

Smaaklessen wordt aangevuld met verdiepende interactieve lesmodules over de herkomst van de diverse voedselproductgroepen. Er zijn negen Smaakmissies beschikbaar die verdeeld zijn over de groepen van de basisschool. Kinderen gaan zowel binnen als buiten de klas op avontuur. Elke Smaakmissie bestaat uit een introductie van de missie, lessen in de klas, een excursie naar een productiebedrijf, een huiswerkopdracht in de winkel en een kookopdracht.

>In dit overzicht vindt u suggesties voor excursies in Delft die aansluiten bij deze Smaakmissies!

Gezonde voeding

Waarom heb je eten en drinken nodig? Waarom heeft je lijf meer aan fruit, groente en brood dan aan chips en roze koeken?

Bij Gezonde Voeding gaat het bijvoorbeeld over de Schijf van Vijf (van het Voedingscentrum). Ook leren kinderen over de verhouding tussen eten en bewegen (de energiebalans). Ze leren dat je door te eten energie binnenkrijgt en dat je dit verbruikt door te bewegen. Kinderen leren dat de energie die je eet en de energie die je verbruikt met elkaar in balans moeten zijn.

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Bordspel Play Healthy	-	gr 6-8	-	-	-
Brood aan de Basis	-	gr 1-8	-	-	-
Broodje 2de kans	-	gr 5-8	-	-	-
Compleet moestuinierprogramma	-	gr 1-8	-	-	-
Diverse materialen	-	gr 1-8	-	-	-
Doe het zelf pakket	-	-	✓	-	-
Do It - voor een gezonde leefstijl	-	-	-	kl 1-2	-

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
EU schoolfruit	-	gr 1-8	-	-	-
Fruitvriendjes Schoolfruit	-	gr 1-8	-	-	-
Gezonde Kinderopvang BSO	-	-	✓	-	-
gezonde schoolkantine	-	-	-	kl 1-6	-
Gezonde School - vignet Voeding	-	gr 1-8	-	-	-
Gezonde Smikkelweek	-	-	✓	-	-
Gezonde start	✓	-	-	-	-
Groentjesoep, maakt je wijzer!	-	gr 1-8	-	-	✓
Hack je Snack, EnergyLAB, Poep en Pukkels, Brood in Nood	-	-	-	VO, (V)MBO, PrO	-
Kidsproof kindermaaltijden in de kinderopvang, BSO	0-4 jr	-	✓	-	-
Kinderen doen mijn eet experiment	-	gr 5-8	-	-	-
Krachtvoer	-	-	-	kl 1-6	-
Leer samen met je Torrie over gezond leven	-	gr 1-2 en 4-5	-	-	-
Lekker Fit (Lespakket)	-	gr 1-8	-	-	-
Nationaal Schoolontbijt	-	gr 1-8	-	-	-
Smaakplezier	-	-	✓	-	-
Smaakspel	0-4 jr	-	-	-	-
Tailor made lesprogramma's	-	-	✓	-	-
the Biggest Little Farm, Supersize me, Altijd Wat: te veel zout, Zembla: Zoete Verleiders, Food Matters, Vleesverlangen, Cowspiracy, Seaspiracy, Food Choices	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-
Verschillende activiteiten tijdens de Dutch Food Week in oktober	-	-	-	kl 1-6	-
Verse soep met spelletjes	-	-	✓	-	-
Weet wat je eet	-	-	-	kl 1-6	-
Workshop Smakelijke eters	0-4 jr	-	-	-	-

Lokaal

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Dorstlessen	-	gr 5-6	-	-	-
Gastles gezonde voeding PO	-	gr 1-8	-	-	-
Gastles gezonde voeding VO	-	-	-	kl 1-2	-
Gastles proeven met al je zintuigen	-	gr 1-8	-	-	-
Gastlessen gezonde voeding.	-	-	-	kl 1-2	-
Gastlessen gezonde voeding.	-	gr 1-8	-	-	✓
Klassewater	-	gr 7-8	-	-	-
Kookworkshops op maat	-	gr 1-8	-	kl 1-6, MBO	-
Leef je fit	-	gr 4	-	-	-
Les je dorst	-	gr 1-8	-	-	-
Leskist kaasmaken	-	gr 7-8	-	-	-
Smaak Parcours	-	gr 3-8	-	-	-
Supermarktsafari voor Super Speurneuzen (op locatie)	-	gr 5-8	-	-	-
Workshops gezond koken	-	gr 1-8	-	-	-
Workshop Smaakplezier	-	-	✓	-	-

Moestuinen

Het is wetenschappelijk aangetoond: moestuinen draagt bij aan een positieve houding van kinderen tegenover gezond voedsel. Het zelfgekweekte worteltje en radijsje wil je natuurlijk ook wel eens proeven! Tuinieren doe je met hoofd, hart en handen. Een geweldige belevenis voor een kind om het hele proces van zaaien tot oogsten tot een smakelijk einde te brengen!

Moestuinen kan overal en op elke schaal: van vensterbanktuin tot jaarrond een eigen moestuintje! Het mooiste is het als de moestuinlessen integraal deel uitmaken van het lesprogramma. Dan komt het er niet 'ook nog eens bij', maar worden de mogelijkheden volop benut. Groei, bloei en andere natuurprocessen liggen voor de hand, maar ook binnen rekenen en taal zijn veel mogelijkheden. Dankzij de dwarsverbanden blijft kennis beter hangen. Daarom vindt het programma Jong Leren Eten moestuinen een belangrijk onderdeel van voedselonderwijs.

Zoekt u informatie en praktische hulp? In Delft zijn er een aantal ondersteuningsmogelijkheden voor moestuinen: u vindt ze in dit overzicht onder het thema 'Voedselproductie'.

Inhoud

De volgende thema's komen in ieder geval aan bod in alle geboden vormen van moestuinen:

- Smaak
- Gezondheid
- Voedselproductie
- Voedselbereiding

Ook andere educatieve elementen zoals taal, meten, schatten, ruimtelijke oriëntatie en samenwerken maken doorgaans onderdeel uit van moestuinlessen.

Doelen

Iedere kind doet praktische kennis en ervaring op met tuinieren en ecologie ter stimulering van een gezonde levensstijl en een duurzame en evenwichtige relatie met de natuurlijke omgeving.

- kinderen weten wat klei, zand en tuingrond is en waar het vandaan komt
- kinderen weten wat een plant nodig heeft om te groeien
- kinderen weten hoe zaad verspreid wordt
- kinderen leren met respect om te gaan met de natuur
- kinderen leren zorgen voor planten
- kinderen weten wat dieren en planten in de winter doen
- kinderen leren hoe verschillende groenten en kruiden smaken en krijgen hun oogst mee naar huis om de gezonde voeding ook te ervaren. Voor recepten kunnen leerlingen en ouders terecht op www.schooltuinrecepten.nl.

Voor meer informatie over moestuinen kunt u zich laten inspireren door de brochure Moestuinen met kinderen, te downloaden op www.jonglereneten.nl

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Compleet moestuinprogramma	-	gr 1-8	-	-	-
Handleiding schoolmoestuin VELT	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-
Leerlijn Growwizzkid binnenteeltsysteem	-	gr 1-8	-	✓	-
Lespakket Ei en Kip, Kip en Ei	-	gr 1-8	-	-	-
Lespakket met themalessen over bloemen en planten, groente en fruit en de verzorging en kweek ervan.	-	gr 5-8	-	-	-
Lespakket 'Onderzoekend leren met Kiemgroenten	-	gr 3-5	-	-	-
Maatwerk Moestuinen	-	gr 1-8	-	-	-
Makkelijke Moestuin Kinderboek	-	gr 5-8	-	-	-
Minimoestuin op School	-	gr 1-8	-	-	-
Moestuintips en lesmateriaal	-	gr 1-8	-	-	-
Seizoensgroenten	-	gr 1-8	-	-	-
Seizoenskalender	-	gr 1-8	✓	-	-
Smaaklessen	-	gr 1-8	-	-	-
Smakelijke Moestuinen	2-4 jr	-	-	-	-
Zadenpakket Rijk Zwaan	-	gr 1-8	-	-	-

Lokaal

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Aan de slag met fruitstruiken	-	gr 6-8	-	-	-
Buitenles op de natuurlijke moestuin (op locatie)	-	gr 1-8	-	-	-
Composteren kun je leren (op locatie)	-	gr 1-8	-	-	-
Een gezonde lunch maken (op locatie)	-	gr 4-8	✓	-	-
Helden in de groententuin	-	gr 1-2	-	-	-
Kinder- les- en hobbytuin Rijswijk	-	gr 1-8	-	-	-
Mobiele Tuin Team	-	gr 1-8	-	-	-
Moestuinen (op locatie of op school)	-	gr 1-8	✓	kl 1-6	-
Moestuinen in de moestuin op school	-	gr 1-8	✓	kl 1-6	✓
Moestuinen op een kindertuin (op locatie)	-	gr 4-7	-	-	-
Paddenstoelen kweekpakket	-	gr 1-8	-	-	-
Planten fruitbomen (op locatie)	-	gr 4-8	-	-	-
Tuinieren (Rijswijk)	-	gr 1-8	-	-	-
Voedselpeurtocht (op locatie)	-	gr 4-7	-	-	-
Zadenpakket GDO	-	gr 1-8	-	-	-

Boerderijbezoek

Door een bezoek aan een boerenbedrijf krijgen kinderen meer inzicht in de productie van voedsel, het werk van een tuinder of boer en de functie van dieren op de boerderij. Leerlingen leren waar voedsel vandaan komt en leggen een relatie tussen het boerenbedrijf en het dagelijks eten op hun bord. Moeilijke onderwerpen zoals over leven en dood, ethische kwesties en milieuvraagstukken worden niet geschuwd. Leerlingen kunnen onbevangen uit de hoek komen en dat maakt een gesprek op een boerderij zo uniek. Ze ontmoeten de boer, ervaren het boerenlandschap, leren de dieren kennen en steken de handen uit de mouwen. Zo maken kinderen ook kennis met het unieke karakter van regio Delft als voedselproducerende regio. En misschien zien ze daarin ook een toekomst voor zichzelf. Ook voor kinderen 'van het platteland' is dit bezoek nog vaak een eye-opener!

Inhoud

De volgende thema's komen in ieder geval aan bod in alle geboden vormen van moestuinieren:

Smaak

Voedselproductie

Bewust kiezen

Boerderijbezoek in regio Den Haag

Boerderijlessen worden in verschillende vormen aangeboden op kinderboerderijen, stadsboerderijen en boerenbedrijven in de regio. Een aantal boerenbedrijven is aangesloten bij het landelijk platform www.boerderijeducatienederland.nl. De educatieboeren die via deze website genoemd zijn, voldoen aan een aantal kwaliteitseisen en hebben een training gevolgd om leerlingen te blijven boeien en het verhaal van het leven en werken op een boerderij te vertellen. Daarnaast zijn er in de regio een aantal voedselproducerende bedrijven en organisaties actief, die excursies voor schoolklassen aanbieden. U vindt ze in de kolom 'Aanbod' op deze pagina..

Voor meer informatie over boerderijeducatie kunt u zich laten inspireren door de brochure Tips voor boerderijbezoek voor basis- en voortgezet onderwijs, te downloaden op www.jonglereneten.nl.

Voor de kleintjes

Voor de kleuters is een bezoek aan een kinderboerderij vaak al een hele belevenis. Hoewel voedsel daar niet direct aan de orde komt, is dit een goede gelegenheid voor een kennismaking met boerderijdieren, de functie daarvan en de zorg die deze dieren vragen.

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Gastles Insecten Proeverij	-	gr 7-8	-	-	-
Gastles waarin boeren vertellen over hun werkzaamheden op en rond de boerderij	-	gr 1-8	-	-	-
Lespakket The Biggest Little Farm	-	-	-	kl 1-6	-

Lokaal

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Ontdek kinderboerderij het Akkertje (op locatie)	-	gr 1-4	-	-	-
Overleven in de Natuur, Meneertje Pauw, Ontdek de Boerderij (op locatie)	-	gr 1-8	-	-	-
Stilte naast de Stad- Pijnacker (op locatie)	-	gr 3,4 + 7,8	-	-	-
Stilte naast de Stad- Schipluiden (op locatie)	-	gr 1-8	-	-	-

Foto: Reinier de Vlaam

Proeven en koken

Wist je dat je een smaak gemiddeld 10 keer moet proeven voordat je het gaat waarderen? En dat kinderen veel makkelijker proeven van iets wat ze zelf gemaakt hebben - en het dan vaak lekkerder vinden? Zelf gemaakt kan zelf gekweekt zijn (groentes en kruiden), zelf bewerkt (boter, kaas) of zelf gekookt. Zelf koken nodigt kinderen uit tot experimenteren met smaken en ingrediënten en wekt hun interesse voor herkomst en gebruiken rondom voedsel. Hoe koop je in? Hoe maak je het en hoe eet je het? En wat doen we met de restjes? Zelf koken maakt kinderen zich meer bewust van wat ze eten en ze oefenen ook nog eens met rekenen en taal en met sociale vaardigheden. Kortom: proeven en koken zijn waardevolle onderdelen van voedselonderwijs.

Inhoud

In activiteiten met proeven en koken komen de volgende thema's altijd aan bod:

Smaak

Gezondheid

Bewust kiezen

Voedselbereiding

Activiteitsaanbod

Landelijk en regionaal zijn er diverse aanbieders van gastlessen en kookworkshops, zowel op school als op een locatie met kookvoorzieningen. In onze regio zijn een aantal goede aanbieders, die voornamelijk koken met streekproducten. Met hun activiteiten willen ze hun passie voor het streekproduct overbrengen op de kinderen. Bovendien vermindert het werken met producten van dichtbij ook de voedselvoetafdruk. U kunt daar met de klas of BSO naar toe, of een chef uitnodigen bij u op school, die alle materialen meeneemt.

Voor meer informatie over het geven en begeleiden van kooklessen kunt u zich laten inspireren door de brochure Tips voor koken met kinderen, te downloaden op www.jonglereneten.nl. Daarnaast zijn veel tips en leuke video's te vinden op de website van het Voedingscentrum.

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Compleet moestuinierprogramma	-	gr 1-8	-	-	-
Gastles insectenproeverij	-	gr 6-8	-	kl 1-6	-
Groentjesoep, maakt je wijzer!	-	gr 1-8	-	-	✓
Hack je Snack, EnergyLAB, Poep en Pukkels, Brood in Nood	-	-	-	VO, (V)MBO, PrO	-
Informatieve filmpjes over diverse thema's	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-
Spoony op de BSO	-	-	✓	-	-
Superchefs - kookworkshops	-	gr 7-8	-	-	-
Tips voor gezonde voeding in je broodtrommel	-	gr 1-8	-	-	-

Lokaal

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Alles voor een pannenkoek	-	gr 1-2	-	-	-
De Groentjes Mini Workshop	-	gr 4-8	-	-	-
Een gezonde lunch maken (optioneel met gebruik van de (school)moestuin)	-	gr 4-8	✓	-	-
Feest op je bord	-	gr 1-6	✓	-	-
Gastlessen proeven met al je zintuigen	-	gr 1-8	-	-	✓
Kook workshop (op locatie)	-	gr 4-7	-	-	-
Kookworkshops op maat	-	gr 1-8	-	kl 1-6, MBO	-
Smaaklessen	-	gr 1-8	-	-	-
Soep-kliki 'Taste the Waste' (op locatie)	-	gr 6-8	-	-	-
Workshops gezond koken	-	gr 1-8	-	-	-
Workshop Smaakplezier	-	-	✓	-	-

Rondom voedsel

Naast het eerder genoemde aanbod zijn er nog een aantal lessen die niet onder de overige kopjes kon worden geschaard. Deze lessen gaan onder andere over voeding en duurzaamheid, eetcultuur, voedselverspilling en de scheikundige kant van voedsel.

Inhoud

In deze diverse activiteiten komen de volgende thema's altijd aan bod:

- Smaak
- Gezondheid
- Voedselproductie
- Bewust kiezen
- Voedselbereiding

Landelijk

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Compleet moestuinierprogramma	-	gr 1-8	-	-	-
De Voedselbank	-	gr 6-8	-	-	-
InStock - lespakket Voedselverspilling	-	gr 5-8	-	-	-
lespakket tegen voedselverspilling	-	gr 7,8	-	kl 1-6	✓
Lespakket Voedseltransitie	-	-	-	kl 1-6	-
Lespakket Zonder Vlees	-	gr 6-8	-	kl 1-3	-
Red de Krommies	-	gr 5,6	-	-	-
Verschillende lesbrieven met het thema eten	-	gr 1-8	-	-	-
Diverse lessen beschreven rondom het groene schoolplein en schooltuinieren	-	gr 1-8	-	-	-
Tiny forest	-	gr 1-8	-	-	-

Lokaal

Programma	KDV	PO	BSO	VO	SO
Aanleg eetbaar groen op schoolplein	-	gr 1-8	-	-	-
Buitenlocatie voor Natuurlessen	-	gr 1-8	-	kl 1-6, MBO	-
Ondersteuning & advies beleid gezonde voeding	✓	✓	✓	✓	✓
Ouderworkshop Smakelijke eters	-	-	✓	-	-
Thema lezingen voor ouders	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-
Wilde bijen en honingbijen	-	gr 1-8	-	-	-

Overzicht

Op de volgende pagina's volgt een overzicht van de lesprogramma's per onderwerp. Ook maakt dit overzicht duidelijk welke les voor uw groep of klas geschikt is. Ook ziet u welke thema's er aan bod komen.

smaak

gezonde voeding

voedselproductie

bewust kiezen

voedselbereiding

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Aan de slag met fruitstruiken	Groenkracht	Lokaal	Leerlingen gaan fruitstruiken vermeerderen, opkweken en planten	op school	-	gr 6-8	-	-	-	
Aanleg eetbaar groen op schoolplein	Groenkracht	Lokaal	Samen een plan maken om eetbaar groen een plek op het schoolplein te geven en coördinatie bij de uitvoering	op school of BSO	-	gr 1-8	-	-	-	
Alles voor een pannenkoek	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Van herkomst tot opeten van pannenkoeken	op school	-	gr 1-2	-	-	-	
Bordspel Play Healthy	Play Healthy	Landelijk	Tijdens het bordspel worden er kennisvragen beantwoord, bewegingsopdrachten uitgevoerd en samenwerkingsopdrachten uitgevoerd.	op school	-	gr 6-8	-	-	-	
Brood aan de Basis	Brood aan de Basis	Landelijk	Brood aan de basis is een lesprogramma voor groep 1 t/m 8. Er zijn lessuggesties, achtergrondinformatie, spelletjes, werkbladen en filmpjes te vinden om les te geven over brood	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Broodje 2de kans	IVN Het Groene Wiel	Landelijk	Kinderen worden aangezet tot het bedenken van creatieve oplossingen voor voedselverspilling	op school	-	gr 5-8	-	-	-	
Buitenles op de natuurlijke moestuin	Groenkracht	Lokaal	Ruiken, verwonderen, proeven en leren aan de hand van verhalen en activiteiten op een moestuin in de buurt van de school	moestuin	-	gr 1-8	-	-	-	
Buitenlocatie voor Natuurlessen	Stichting Jeugdcentrum de Notelaer (Pijnacker)	Lokaal	De binnenruimtes of het buitenterrein van boerderij De Notelaer kunnen gehuurd worden. Op het buit De Notelaer is dus een ideale plaats voor buitenonderwijs, biologie of andere activiteiten op het gebied van milieu-educatie. Mocht het gaan regenen tijdens de les, dan biedt de hooiberg gelegenheid om beschut verder te werken. enterrein bevindt zich een tokkelbaan en een "blote-voeten-pad", en er zijn twee steigertjes zodat kinderen veilig aan de waterkant kunnen spelen. In het omliggend water kan gezwommen of gevaren worden.	op locatie	-	gr 1-8	-	kl 1-6, MBO	-	-
Compleet moestuinierprogramma	Onderzoekend tuinieren	Landelijk	Het lesprogramma Onderzoekend Tuinieren is voor schooltuinieren met alle groepen van de basisschool. De kinderen ontdekken, onderzoeken, onderhouden, verzorgen en bereiden alles zelf. De schooltuin is het buitenlokaal en vast onderdeel binnen het aanbod op school. De lessen doorlopen elk jaar weer de kringloop van de natuur en volgen een opbouwende leerlijn.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Composteren kun je leren	Groenkracht	Lokaal	Kleine beestjes zoeken in compost, bijvoorbeeld in een composbak van een (buurt)moestuin	moestuin	-	gr 1-8	-	-	-	
De Groentjes Mini Workshop	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Gezonde en lekker snacks maken met streekproducten	op school	-	gr 4-8	-	-	-	
De Voedselbank	De Voedselbank	Landelijk	Lespakket over de voedselbank met een les over voedselverspilling	op school	-	gr 6-8	-	-	-	
Diverse lessen beschreven rondom het groene schoolplein en schooltuinieren	Ons groene schoolplein	Landelijk	Een bron van ideeën voor korte en wat uitgebreidere opdrachten om met kinderen het groen op het schoolplein te beheren en te ontdekken.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Diverse materialen	Zuivel NL	Landelijk	Leerlingen komen alles te weten over de zuivelsector.	digitaal aanbod	-	gr 1-8	-	-	-	
Doe het zelf pakket	Spoony	Landelijk	Doe-het-zelf pakketten voor gezonde snacks inclusief spelletje	op de BSO	-	-	✓	-	-	

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Do It - voor een gezonde leefstijl	Do IT	Landelijk	De leerlingen onderzoeken hun eet- en beweeggedrag, vergelijken dat met de norm, onderzoeken de schoolkantine en de invloed van ouders, vrienden en reclame. Ze leren zelf de regie te nemen over hun leefstijl.	op school	-	-	-	kl 1-2	-	
Dorstlessen	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Leerlingen ontdekken alles over drinkwater zoals de herkomst en het verbruik	op school	-	gr 5-6	-	-	-	
Een gezonde lunch maken	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Een gezonde lunch bereiden met ingrediënten uit de (school)moestuin	(school)moestuin	-	gr 4-8	✓	-	-	
Een gezonde lunch maken (optioneel met gebruik van de (school)moestuin)	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Kinderen bereiden een gezonde lunch	op school	-	gr 4-8	✓	-	-	
EU schoolfruit	EU Schoolfruit	Landelijk	20 weken gratis groente en fruit voor de leerlingen	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Feest op je bord	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Versiertrucs en knutseltips zodat zelfs gezond eten een feestje wordt	op school	-	gr 1-6	✓	-	-	
Fruitvriendjes Schoolfruit	Fruitvriendjes	Landelijk	Uitbreiding van EU-schoolfruit	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Gastles Insecten Proeverij	Duurzaam Insecten Eten	Landelijk	Gastles Insecten als eiwitbron met Proeverij	op school	-	gr 7-8	-	-	-	
Gastles insectenproeverij	Duurzaam Insecten Eten	Landelijk	Gastles Insecten als eiwitbron met Proeverij	op school	-	gr 6-8	-	kl 1-6	-	
Gastlessen gezonde voeding PO	De voedingsjuf	Lokaal	Smaaklessen, Smaakmissies, Lessen EU-Schoolfruit	op school	-	gr 1-8	-	-	✓	
Gastlessen gezonde voeding VO	De voedingsjuf	Lokaal	Interactieve gastles over het maken van gezonde(re) keuzes	op school	-	-	-	kl 1-2	-	
Gastlessen proeven met al je zintuigen	De voedingsjuf	Lokaal	Beleef je eten met al je zintuigen; ruiken, proeven, zien, voelen, horen	op school	-	gr 1-8	-	-	✓	
Gastles waarin boeren vertellen over hun werkzaamheden op en rond de boerderij.	Boer in de klas	Landelijk	Alle gastlessen beginnen met een gedeelte over algemene kennis over de agrarische sector in Nederland. Na dit deel zal de gastboer toespitsen op de sector waar hij werkt. Daarnaast zal hij meer vertellen over zijn eigen bedrijf en hoe hij zijn opvolging (kinderen) meeneemt in zijn dagelijkse praktijk.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Gezonde Kinderopvang BSO	Gezonde Kinderopvang	Landelijk	Training voor pedagogisch medewerkers	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Gezonde schoolkantine	Voedingscentum / Gezonde School	Landelijk	Programma voor medewerkers van de schoolkantine	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Gezonde School - vignet Voeding	Gezonde School	Landelijk	Gezonde school vignet - Voeding	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Gezonde Smikkelweek	Spoony	Landelijk	Een week lang gezond eten, in spelvorm	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Gezonde start	Gezonde Kinderopvang	Landelijk	Training voor pedagogisch medewerkers	op de kinderopvang	✓	-	-	-	-	
Groentjessoep, maakt je wijzer!	Groentjessoep	Landelijk	Verse soep op school inclusief lesmateriaal	op school	-	gr 1-8	-	-	✓	
Hack je Snack, EnergyLAB, Poep en Pukkels, Brood in Nood	Future FoodLAB	Landelijk	Een reeks workshops waarin leerlingen (12-14 jaar) als laborant experimenteren met gezond eten & drinken	op school	-	-	-	VO, (V)MBO, PrO	-	
Handleiding schoolmoestuin VELT	Velt	Landelijk	Handleiding om een schoolmoestuin aan te leggen met een reeks aan lesideeën	op school	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-	

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Helden in de groententuin	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Via een verhaal ontdekken kinderen welke verzorging planten in de moestuin nodig hebben.	op school	-	gr 1-2	-	-	-	
Informatieve filmpjes over diverse thema's	SchoolTV	Landelijk	-	op school	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-	-
InStock - lespakket Voedselverspilling	InStock	Landelijk	Lespakket over voedselverspilling en gezond eten	op school	-	gr 5-8	-	-	-	
Kinderen doen mijn eet experiment	Voeding Leeft	Landelijk	Lesprogramma om te ervaren en ontdekken wat eten met je doet.	op school	-	gr 5-8	-	-	-	
Klassewater	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Leerlingen leren bewuste keuzes maken tussen tussen pakjes drinken en water uit de kraan	op school	-	gr 7-8	-	-	-	
Kook workshop	Kindertuinen Delft	Lokaal	Maak met behulp van geoogste pompoenen uit de moestuin, super lekkere pompoensoep	Kindertuinen Delft	-	gr 4-7	-	-	-	
Krachtvoer	Krachtvoer	Landelijk	Online lessenreeks over gezonde voeding en voedselkeuzes	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Leef je fit	JOGG	Lokaal	Beweeg-, voedingslessen voor kinderen en ouderbegeleiding	op school	-	gr 4	-	-	-	
Leerlijn Growwizzkid binnenteeltsysteem	GrowWizzKid	Landelijk	Leerlijn van 6 lessen 'Onderzoekend leren met Kiemgroenten'	op school	-	gr 1-8	-	✓	-	
Lekker Fit (Lespakket)	Lekker Fit Op School	Landelijk	lespakket over gezonde leefstijl	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Les je dorst	Evides	Lokaal	kinderen leren meer over kraanwater; hoe het wordt gemaakt en wat kun je doen om hier bewust mee om te gaan.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Leskist kaasmaken	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Leerlingen maken kennis met het ambacht kaas maken en de herkomst van de ingrediënten	op school	-	gr 7-8	-	-	-	
Lespakket 'Onderzoekend leren met Kiemgroenten	GrowWizzKid	Landelijk	Leerlijn met binnenteeltsysteem waar alle vormen van voedsel educatie aan bod komen	op school	-	gr 3-5	-	-	-	
Lespakket tegen voedselverspilling	Too good to go	Landelijk	Reeks lessen over voedselverspilling: herkomst, de voedselketen, poster, quiz, challenge, logboek en koken met restjes	op school	-	gr 7,8	-	kl 1-6	✓	
Lespakket The Biggest Little Farm	Groen Kennisnet	Landelijk	les in omgaan met de natuur	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Lespakket Voedseltransitie	Groen Kennisnet	Landelijk	Lespakket over de voedseltransitie	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Lespakket Zonder Vlees	Nationale Week Zonder Vlees	Landelijk	Interactieve lessen over impact van vleesconsumptie	Op school	-	gr 6-8	-	kl 1-3	-	
Maatwerk Moestuiniëren	GrowWizzKid	Landelijk	Maatwerk Moestuiniëren	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Makkelijke Moestuin Kinderboek	Makkelijke Moestuin	Landelijk	Met dit speelse moestuinboek kunnen leerlingen zelf aan de gang	op school	-	gr 5-8	-	-	-	
Minimoestuin op School	Velt	Landelijk	Handleiding voor een minimoestuin in potten met een reeks aan lesideeën	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Mobiële Tuin Team	Groenkracht	Lokaal	Het team helpt de school samen met de leerlingen bij hulpvragen op en rond het (groene)schoolplein, zoals snoeien, moestuinbakken aanleggen, teeltplan maken.	(groene)schoolplein	-	gr 1-8	-	-	-	
Moestuiniëren	Denise Enthoven, Moestuincoach	Lokaal	Tuiniëren met al je zintuigen met oog op een gezonde en evenwichtige toekomst en/of een moestuin opstarten	haar eigen moestuin en school	-	gr 1-8	✓	kl 1-6	-	
Moestuiniëren in de moestuin op school	Sarah Schept, Moestuincoach	Lokaal	Begeleiding van de kinderen bij het onderhouden van de moestuin: samen zaaien, planten, oogsten en.. opeten! In overleg met de school maken we een plan.	op school of BSO	-	gr 1-8	✓	kl 1-6	✓	

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Moestuiniëren op een kindertuin	Kindertuinen Delft	Lokaal	Kinderen leren verschillende bloemen en eetbare planten op te kweken in een eigen tuintje en de oogst te verwerken	Kindertuinen Delft	-	gr 4-7	-	-	-	
Moestuintips en lesmateriaal	IVN	Landelijk	Moestuintips en Lesmateriaal	op school of BSO	-	gr 1-8	-	-	-	
Nationaal Schoolontbijt	Schoolontbijt	Landelijk	Landelijk, jaarlijks terugkerend evenement. Kinderen schuiven in heel Nederland op school aan tafel voor een gezond ontbijt en een leuke les over de beste start van de dag. Zo leren kinderen op een feestelijke manier hoe belangrijk het is om elke dag gezond te ontbijten.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Ondersteuning & advies beleid gezonde voeding	De voedingsjuf	Lokaal	Samen zetten we stappen op weg naar een gezondere school of kinderopvanglocatie. Programma op maat.	op school	✓	✓	✓	✓	✓	-
Ouderworkshop Smakelijke eters	De voedingsjuf	Lokaal	Ouders leren hoe smaak werkt en krijgen handvatten om hun kinderen gezonde eetgewoontes aan te leren.	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Paddenstoelen kweekpakket	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Leerlingen ontdekken en beleven de bouw, de functie en de ontwikkeling van paddenstoelen	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Planten fruitbomen	Groenkracht	Lokaal	Een groepje leerlingen maakt onder begeleiding een plan om in of rond de school meer fruitbomen te planten en onderhouden en voeren dit uit	diverse	-	gr 4-8	-	-	-	
Red de Krommies	Stichting Kromkommer	Landelijk	Red de Krommies is een kosteloos lespakket voor kinderen van groep 5-6 over de verspilling van kromme groente en fruit. De kinderen leren op een speelse manier waarom kromme groente en fruit niet in de supermarkt ligt terwijl het wel vers, veilig en lekker is	op school	-	gr 5,6	-	-	-	
Seizoensgroenten	Velt	Landelijk	Lespakket waarin seizoensgroenten centraal staan. De leerlingen leren spelenderwijs de groenten te koppelen aan het seizoen.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Seizoenskalender	Velt	Landelijk	Seizoenskalender waarbij leerlingen leren waar groente en fruit vandaan komt, met een reeks aan lesideeën	op school	-	gr 1-8	✓	-	-	
Smaaklessen	Voedingscentrum	Landelijk	Lesmap vol doe-activiteiten rond eten en proeven	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Smaaklessen Lesmateriaal	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Eten ontdekken met je zintuigen	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Smaak Parcours	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Educatief parcours, waarbij kinderen (buiten) alles over streekproducten en gezonde voeding leren.	op school	-	gr 3-8	-	-	-	
Smaakplezier	Voedingscentrum	Landelijk	Lesmap vol doe-activiteiten rond eten en proeven	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Smaakspel	Voedingscentrum	Landelijk	Kaartspel over eten	op de kinderopvang	0-4 jr	-	-	-	-	
Smakelijke Moestuinen	BuurtLAB	Landelijk	Programma rond moestuiniëren en gezonde voeding voor pedagogisch medewerkers	op de kinderopvang	2-4 jr	-	-	-	-	
Soep-kliko 'Taste the Waste'	Milieudefentie	Lokaal	De soepkliko wordt ingezet in de strijd tegen voedselverspilling	diverse	-	gr 6-8	-	-	-	
Spoony op de BSO	Spoony	Landelijk	Doe-het-zelf pakketten: deze pakketten bevatten ingrediënten, een kindvriendelijk recept én een spelletje voor overheerlijke groenten-tussendoortjes. Van Wortel Kwark bolletjes en Kabouterpizzazaatjes tot Regenboogsoep en Salsa Krokodillen.	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Stilte naast de Stad- Pijnacker	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	educatieboer ontvangt de kinderen op zijn boerderij in Oude Leede	Boerderij	-	gr 3,4 + 7,8	-	-	-	

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Stilte naast de Stad- Schipluiden	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	educatieboerin ontvangt de kinderen op haar moderne kringloop boerderij in Midden-Delfland.	Boerderij	-	gr 1-8	-	-	-	
Superchefs - kookworkshops	Smaaklessen	Landelijk	educatieboerin ontvangt de kinderen op haar moderne kringloop boerderij in Midden-Delfland.	op school	-	gr 7-8	-	-	-	
Supermarktsafari voor Super Speurneuzen	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Kinderen gaan op missie met geheimagent 'Gezond en Co' die op zoek gaat naar verborgen suikers en vetten in de supermarkt.	lokale supermarkt	-	gr 5-8	-	-	-	
Tailor made lesprogramma's	Spoony	Landelijk	workshops, gastlessen of smikkelweken op maat gemaakt	op de BSO	-	-	✓	-	-	
the Biggest Little Farm, Supersize me, Altijd Wat: te veel zout, Zembla: Zoete Verleiders, Food Matters, Vleesverlangen, Cowspiracy, Seaspiracy, Food Choices	NPO / Netflix	Landelijk	Films en documentaires over voeding	op school	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-	
Thema lezingen voor ouders	Stichting Kind en Voeding	Lokaal	Interactieve avond met onderwerp naar keuze zoals een gezond tussendoortje, etiketten lezen, wat doet suiker, enz.	op school of BSO	-	gr 1-8	-	kl 1-6	-	
Verschillende activiteiten tijdens de Dutch Food Week in oktober	Dutch Food Week	Landelijk	Samen en gezond koken en genieten van eten is in onze huidige wereld misschien wel belangrijker dan ooit. Dutch Food Week stimuleert het delen van kennis met elkaar op allerlei vlakken en tonen we nieuwe ontwikkelingen die met ons eten te maken hebben.	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Verschillende lesbrieven met het thema eten	Natuurwijs	Landelijk	verschillende lesbrieven met het thema eten	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Verse soep met spelletjes	Spoony	Landelijk	Levering van verse soep, met spelletjes om uit te dagen om nieuwe smaken te proeven	op de BSO	-	-	✓	-	-	
Voedselspeurtocht	Kindertuinen Delft	Lokaal	Ga op zoek naar groente in een moestuin en ontdek waar ze staan. Kan je raden wat voor groente het is?	Kindertuinen Delft	-	gr 4-7	-	-	-	
Weet wat je eet	Voedingscentrum	Landelijk	Digitale lessen over zelfstandig over gezond, duurzaam en veilig eten.	op school	-	-	-	kl 1-6	-	
Workshop Smaakplezier	De voedingsjuf	Lokaal	Aan de slag als Smaakprofessor of voeding onderzoeken en ontdekken? Het kan allemaal in deze leuke workshop.	BSO	-	-	✓	-	-	
Workshop Smakelijke eters	Voedingscentrum	Landelijk	Leerlijn waarbij kennis gemaakt wordt met smaakontwikkeling, consumentenvaardigheden, koken en gezond en duurzaam eten. Uitleen van de lesmap en kookkist	op de kinderopvang	0-4 jr	-	-	-	-	
Zadenpakket GDO	Duurzaamheidscentrum De Papaver	Lokaal	Kinderen gaan met het zadenpakket een moestuin aanleggen en de oogst bereiden in een salade	op school of BSO	-	gr 1-8	-	-	-	
Zadenpakket Rijk Zwaan	Jong Leren Eten / Rijk Zwaan	Landelijk	Zadenpakket voor schoolmoestuinen	op school KOV, BSO	-	gr 1-8	-	-	-	
Kidsproof kindermaaltijden in de kinderopvang, BSO	Madaga	Landelijk	Bestel de smaaksafari: een koffer vol met groente-avonturen waarbij de zintuigen en nieuwsgierigheid van kinderen 2 weken lang worden geprikkeld. Van samen bakken, tot samen verhalen vertellen. Op onze website zie je ook nog boordevol activiteiten en inspiratie om met kinderen en voeding aan de slag te gaan.	op school KOV, BSO	0-4 jr	-	✓	-	-	
Kinder- les- en hobbytuin Rijswijk	Stichting kinder-, les- en hobbytuinen Rijswijk	Lokaal	Wij zijn een groep van enthousiaste, deskundige vrijwilligers die op twee complexen lesgeven aan kinderen van 4 tot 12 jaar. We willen jonge kinderen bewust maken van de natuur en waar de groente die jij dagelijks op jouw bord ziet eigenlijk vandaan komt en hoe het allemaal is ontstaan. Voor een klein bedrag heb je een heel seizoen lang verse groenten en mooie bloemen die je wekelijks naar huis meeneemt. Dit alles wordt biologisch geteeld.	op locatie	-	gr 1-8	-	-	-	

Programma	Aanbieder	Landelijk/Lokaal	Omschrijving	Locatie	KDV	PO	BSO	VO	SO	Thema's
Kookworkshops op maat	Cooking for Life	Lokaal	Cooking for life verzorgt kookworkshops op scholen waarbij puur plantaardig duurzaamheid en gezondheid de belangrijkste pijlers zijn. Dit wordt op een speelse manier gebracht in de belevingswereld van de kinderen. Leren door te doen!	PO	-	gr 1-8	-	kl 1-6, MBO	-	
Leer samen met je Torrie over gezond leven	Studio Groot	Landelijk	De kinderen worden meegenomen in een verhaal waarbij ze gaan zorgen voor een (knuffel)wezen genaamd Torrie. Middels geluidsfragmenten, verrassingspost en andere interactieve elementen komt het verhaal echt tot leven en vergroten ze hun gezondheidskennis. De kinderen nemen hun 'Torrie' in het weekend mee naar huis, waarbij de ouders betrokken worden bij de opdrachten. In 5 weken tijd gaan de kinderen aan de slag met 5 verschillende gezondheidsthema's; voeding, sociale omgang, slapen, bewegen en invloed van je omgeving.	op school	-	gr 1,2 en 4,5	-	-	-	
Lespakket Ei en Kip, Kip en Ei	Stichting Blij met een Ei	Landelijk	Blij met een Ei heeft lesmateriaal ontwikkeld voor zowel de boven- als onderbouw van het basisonderwijs. Voor de bovenbouw is een lespakket ontwikkeld met antwoordenblad. Voor de onderbouw een voorleesboek met prikplaat.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Lespakket met themalessen over bloemen en planten, groente en fruit en de verzorging en kweek ervan.	Groen doen in de klas	Landelijk	Lespakket met themalessen over bloemen en planten, groente en fruit en de verzorging en kweek ervan.	op school	-	gr 5-8	-	-	-	
Ontdek kinderboerderij het Akkertje	Kinderboerderij het Akkertje	Lokaal	In het groene hart van Rijswijk ligt het Akkertje. Deze kinderboerderij bestaat uit grote weides waarin schapen, geiten en herten vrij rondlopen en hokken waar cavia's en konijnen wonen. Scholen zijn van harte welkom om op bezoek te komen.	Kinderboerderij	-	gr 1-4	-	-	-	-
Overleven in de Natuur, Meneertje Pauw, Ontdek de Boerderij	Stadsboerderij BuytenDelft	Lokaal	We organiseren een aantal workshop voor basisschoolleerlingen. Inschrijven kan via NME Delft (de Papaver)	Stadsboerderij	-	-	-	-	-	
Tiny forest	IVN Natuureducatie	Lokaal	Steeds meer gemeentes en scholen leggen een Tiny Forest aan. Hier vind je alle tips en tricks	op school / in de buurt	-	gr 1-8	-	-	-	
Tips voor gezonde voeding in je broodtrommel	Trommel zonder rommel	Landelijk	Tips voor gezonde voeding in je broodtrommel.	op school	-	gr 1-8	-	-	-	
Tuinieren (Rijswijk)	Helden van de Natuur Rijswijk	Lokaal	Lekker wroeten in de aarde, scheppen en vieze handen krijgen. Planten en kruiden een plek geven en verzorgen. Klik dit goed? Meld je dan aan voor 5 lessen tuinieren!	op locatie	-	gr 1-8	-	-	-	
Wilde bijen en honingbijen	Natuurtoin Rijswijk	Lokaal	De Natuurtoin organiseert, in samenwerking met verschillende scholen, activiteiten voor kinderen, zoals natuurervaringslessen, speurtochten en aangepaste rondleidingen.	op locatie	-	gr 1-8	-	-	-	
Workshops gezond koken	Out of the Box	Lokaal	Out of the Box verzorgt lesprogramma's en kookworkshops op maat waarbij leerlingen zelf aan de slag gaan: smaak, maak en doen. In de lessen komen verschillende thema's aan bod zoals: smaak, bereiden, consumentvaardigheden, voedselproductie en gezond eten.	PO	-	gr 1-8	-	-	-	

Colofon

Dit overzicht is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van Jong Leren Eten Zuid – Holland.

November 2023

In Delft, Lansingerland, Rijswijk en Pijnacker-Nootdorp zijn de volgende partijen onder andere betrokken bij educatie over voedsel en voeding: GGD Haaglanden, Duurzaamheidscentrum De Papaver, JOGG Delft.

Geïnteresseerden zijn van harte welkom hierbij aan te sluiten. Adresgegevens vindbaar via www.jonglereneten.nl.

